

21. YÜZYIL ENERJİ SAVAŞLARINDA TÜRK CUMHURİYETLERİ'NİN YERİ ve ÖNEMİ

THE ROLE AND IMPORTANCE OF TURKISH REPUBLICS IN ENERGY WARS OF 21.
CENTURY

Çağrı Kürşat YÜCE

Enerji Uzmanı

Energy Expert

ÖZET

Küresel ölçekte enerji tüketimi ve ihtiyacı, geçmişte olduğu gibi, son yıllarda da artmaya devam etmektedir. Bu ihtiyacın karşılanmasında diğer tüm alternatiflere rağmen petrol ve doğal gaz 2030 yılına kadar birincil enerji kaynağı olmayı sürdürecektir. Bu durum sonucunda, enerji kaynakları yirmi birinci yüzyılın en önemli belirleyicilerinden biri olmaya devam edecektir. Ayrıca enerji alanında en azından bir yarım yüzyıl daha petrolün hâkimiyeti devam edecektir. Enerji uzmanları, günümüzde “ucuz petrol” döneminin sona erdiğinden ve petrol pazarında ise fiyat istikrarsızlığının devam edeceğinden sıklıkla bahsetmektedirler. Türk Cumhuriyetleri'nin yer aldığı Kafkasya ve Türkistan (Orta Asya) bölgeleri, çeşitli nedenlerden dolayı tarih boyunca önemini korumuş. Bu çalışmada, enerji savaşının önemli aktörlerine ve Kafkasya ile Türkistan bölgelerinde yer alan Türk Cumhuriyetleri'nin sahip oldukları enerji kaynaklarının rezerv durumlarına kısaca değinilmiştir. Ayrıca enerji kaynaklarının bölge ve dünya devletleri için önemini yanı sıra, XX. yüzyılın sonlarında başlayan ve günümüzde de artarak devam eden Hazar enerji kaynakları üzerinde yaşanan rekabet ana hatlarıyla ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Enerji Savaşı, Hazar Havzası, Petrol ve Doğal Gaz, Türk Cumhuriyetleri.

ABSTRACT

Energy consumption and the need to continue on a global scale, as in the past and in recent years. Oil and natural gas will continue to be the primary energy source until 2030 despite all the alternatives to meet this need. As a result of this situation, energy resources will continue to be one of the most important determinants of the twenty-first century. In addition, at least a half-century, dominance of oil in the field of energy will continue to. Energy experts frequently reported that the “cheap oil” era has ended and price volatility in the oil market will continue to today. The Caucasus and Turkestan (Central Asia) regions including the Turkish Republics maintained its importance throughout history due to various reasons. Today, however, due to the rich energy resources, especially oil and natural gas, they took part in the world's agenda. In this study, the important actors of the energy wars and reserve status of the energy resources of the Turkish Republics in the Caucasus and Turkestan regions were briefly described. In addition, as well as importance of energy resources for the region and the world's nations, beginning in the late twentieth century and growing competition over energy resources of the Caspian Sea were discussed today.

Keywords: Caspian Basin, Energy Wars, Petroleum and Natural Gas, Turkish Republics.

21. Yüzyıl Enerji Savaşlarında Türk Cumhuriyetleri'nin Yeri ve Önemi

GİRİŞ

Enerji rezervlerinin dünyanın belli coğrafyalarında kümelenmiş olması ve sürekli artış gösteren dünya nüfusuna paralel şekilde enerji ihtiyacının da artması, enerji politikalarının belirlenmesinde temel faktörler olarak ortaya çıkmaktadır.

Enerji kaynaklarına sahip olma uğruna akıl almaz bir hızla yaşanan siyasi dönüşümler ve sıcak çatışmalar, enerji faktörünün dünya üzerinde ne denli önemli bir rol sahibi olduğunu ortaya koymaktadır. Zaten 21. yüzyılın enerji siyasetine baktığımızda, petrol ve doğal gaz yeni bir alternatif bulunana kadar, bu iki enerji kaynağı mevcut stratejik önemini sürdürüleceği benzenmektedir.

Ayrıca petrol ve doğal gaz, stratejik önemi arttığı günden bu yana, dünyamız savaşlara, isyanlara, ihtilallere ve acımasız katliamlara maruz kalmaktadır. Günümüzde de bu mücadele, petrolün ve doğal gazın yoğun olarak bulunduğu ve rezervlerin henüz tükenmediği, Orta Doğu, Kuzey Afrika, Kafkaslar ve Türkistan'da artarak devam etmektedir.

ABD'nin Irak üzerinden Orta Doğu'daki kaynakları kontrol etme girişimi, Hazar Denizi'nden boru hatlarının geçişi konusundaki sorunlar, Hindistan'ın İran'dan boru hattı ile doğal gaz ithal etme planlarını ABD'nin engellemek istemesi ve Doğu Çin Denizi'nde ihtilafı sahada doğal gaz üretiminin Çin ve Japonya arasında gerilim yaratması gibi unsurlar bizlere enerjinin ne kadar değerli olduğunu göstermektedir.

Sanayi geliştikçe ve dünya nüfusu arttıkça enerjiye olan gereksinim de artmaya devam edecektir. Bu nedenle dünyadaki petrol ve doğal gaz kaynakları tükenene kadar veya bu enerji kaynaklarının cazibesini gölgeleyecek enerji türleri bulununcaya kadar, petrol ve doğal gaz önemini koruyacak ve bu enerji kaynakları üzerinde yapılan mücadeleler de sürecektir.

Ayrıca belirtilen enerji rekabeti, enerjinin dış politika konularının asli unsuru haline geldiğini, gerilimlere neden olduğunu ve bu gerilimlerden savaşlara kadar gidilebileceğini de bizlere göstermektedir.

Çalışmamızın konusunu teşkil eden Kafkasya ve Türkistan'daki enerji havzaları, SSCB'nin dağılmasıyla birlikte dünya gündemine gelmiş ve sahip olduğu petrol ve doğal gaz potansiyeli ile bütün ilgileri üzerine çekmiştir. II. Dünya Savaşı'nın ardından enerji politikalarını Orta Doğu'daki zengin ve ucuz rezervlere göre ayarlayan küresel güçler, izledikleri siyasette değişiklikler yapmak zorunda kalmışlardır.

Kaynakların çeşitlendirilmek istendiği ya da alternatif enerji kaynaklarının arandığı günümüzde, acımasız rekabet, çok uluslu şirketlerin de içinde bulunduğu uluslararası bir ortamda devam etmektedir. Kafkasya ve Türkistan enerji kaynaklarına ilişkin işletim ve pazarlama kararları da, menfaati olan ülkelerin geleceklerini hiç kuşkusuz olumlu veya olumsuz mutlaka etkileyecektir.

1. Enerji Savaşının Önemli Aktörleri:

a. İngiltere:

İngiltere, dünyadaki enerji rekabetinin en tecrübeli aktörlerinden birisidir. Bir zamanlar “güneş batmayan ülke” konumundaki bu devlet, dünya savaşlarının her ikisinde olduğu gibi daha öncesinde de, enerji kaynaklarının paylaşımında hep söz sahibi olmuştur. Günümüzde yine, dev petrol şirketleriyle varlığını hissettirmekte ve büyük enerji ihalelerinden aslan payını alabilmektedir.

20. yüzyılın “petrol yüzyılı”¹ olarak anılmasında en büyük pay, elbette ki İngiltere’ye aittir. Çünkü İngiltere, belirtildiği gibi petrolün ticaretinde ve yaşanan petrol savaşlarında her zaman başrolü oynamış bir ülkedir. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında, İngiliz hükümetlerinin ve petrol şirketlerinin çok aktif olduğunu ve enerji anlaşmalarında önemli kazanımlar elde ettiklerini bilmekteyiz.

1900’lerden itibaren petrolün önemini kavrayan İngiltere, Osmanlı’nın topraklarını bölerek Arabistan, Irak, Filistin başta olmak üzere kurduğu manda rejimleri ile enerji savaşlarında kazançlı çıkmışsa da, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, ABD ve SSCB’nin güçlü ve ince politikaları karşısında Orta Doğu’daki nüfuz alanlarını bu iki süper güçten ABD’ye terk etmek zorunda kalmıştır². Yani, petrol yönünden zengin olmayan İngiltere, önceleri kendi kendine yeterli olan ABD ve zengin petrolü olan Sovyetler karşısında özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra güçsüz kalmıştır.

Enerji mücadelesinin güçlü bir aktörü olan İngiltere, Japonya gibi, enerji rezervleri az olan bir ülke olması nedeniyle, dünyadaki enerji paylaşımında her zaman etkili olmaya çalışacaktır. Zira gelişmiş sanayisinin büyük miktardaki enerjiye ihtiyacı olduğu bir gerçektir.

b. ABD:

Dünyada sürdürülen enerji mücadelesinin büyük ve tecrübeli aktörlerinden biri de Amerikadır. Dünyanın en büyük ekonomisine ve gelişmiş sanayisine sahip olan ABD, her geçen yıl ciddi oranda artan bir enerji tüketimine sahiptir. ABD’nin enerji tüketimi, ülkenin geleceği açısından artık bir güvenlik meselesi olarak algılanmaya başlamıştır. Çünkü ABD, dünyada üretilen petrolün yaklaşık % 20,5’ini tek başına tüketen bir ülkedir (2011 yılında yıllık petrol tüketimi 833,6 milyon ton olarak gerçekleşmiştir)³.

Her ülke gibi ABD de, enerji kaynaklarının kesintisiz, ucuz ve güvenli yollardan temini için, kaynak çeşitlendirme dahil, çok yönlü stratejiler geliştirmektedir. Zira ABD, 1947’den sonra Orta Doğu petrolü için verilen mücadelede önemli roller oynamıştır (Daha önce İngiltere’nin ağırlığını görmekteyiz.). Kendi sınırları dışındaki petrol bölgelerinde büyük nüfuz sahibi olan ABD, bu bölgelerdeki petrolü yıllardır kendi sanayisi için kullanmaktadır⁴.

1 YERĞİN, Daniel: “Petrol: Para Güç Çatışmasının Epik Öyküsü”, (Çev. K. Tuncay), T. İş Bankası Y., Ank., 1995, s. 13

2 KOCAOĞLU, Mehmet: “Petro-Strateji”, Türkeli Yayınları, 1996, s. 44

3 BP: Statistical Review of World Energy, Haziran-2012

4 KÜLEBİ, Ali: “ABD’nin Petro-stratejisi”, www.tusam.net/makaleler/asp/html, 22.08.2005

21. Yüzyıl Enerji Savaşlarında Türk Cumhuriyetleri'nin Yeri ve Önemi

Öte yandan, ABD yönetimi, ülkenin güçlü ekonomisini uzun yıllar ayakta tutabilmek ve süper güç olarak kalabilmek için, son yıllarda çok büyük stratejiler geliştirmiş ve uygulamaya koymuştur. ABD, enerji kaynaklarına sahip olmak için “yeni dünya petrol düzeni”⁵ adı verilen kapsamlı ve uzun vadeli bir siyaset uygulamaktadır. Körfez savaşları bu projenin ilk adımlarını oluşturmaktadır. Projeler uygulanırken de terör, demokrasi ve özgürlük gibi kavramlar bahane edilmektedir.

c. Rusya Federasyonu:

Rusya Federasyonu, rezervler bakımından önemli bir potansiyel ülkedir. Dünya doğal gaz rezervlerinin % 21,4'üne (en büyük), petrol rezervlerinin ise % 5,3'üne sahiptir⁶. Üretim itibarıyla Rusya'nın dünyadaki payı, petrolde % 12,8, doğal gazda ise % 18,5'tir⁷.

1900'lü yılların başında dünyanın en büyük petrol üreticisi olan Rusya, elli yıl boyunca, dünya petrol pazarlarında hiçbir rol oynamamış, 1950 senesinden sonra atağa geçmiştir. Rusya'nın, 1958 yılında 113 milyon ton olan petrol üretimi, 1972'de 400 milyon tona kadar ulaşmıştı⁸. Ayrıca Rusya, 1990 yılına kadar da dünyada petrol ve doğal gaz üretiminde ikinci sırada yer almıştır. Bazı yıllar, Rusya'nın petrol ve doğal gaz üretimi düşse de 2010 yılında petrol üretimi 505,1 milyon ton, 2011 yılı sonu itibarıyla ise petrol üretimi 511,4 milyon ton olarak gerçekleşmiştir⁹.

Enerji kaynaklarından özellikle de hidrokarbon yatakları, Rusya Federasyonu için çok önemlidir. Çünkü enerji üretimi ve ihracatı, Rus ekonomisinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Bütçe gelirlerinin % 40'ını, ihracat gelirlerinin yaklaşık % 50'sini ve endüstriyel üretim değerinin ise % 30'unu tek başına enerji oluşturmaktadır¹⁰. Başka bir ifadeyle, Rusya'nın 2010 yılı fosil yakıt ihracat geliri 255 milyar dolar olarak gerçekleşmiş (Söz konusu ihracattan en büyük pay % 61 ile AB ülkelerine aittir). Ayrıca 2035 yılında fosil yakıt ihracat gelirinin 420 milyar dolar olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir¹¹.

Günümüzde Rusya Federasyonu, Kazakistan ve Azerbaycan hidrokarbon kaynaklarını dış pazarlara taşıyan mevcut boru hatlarının çoğunun geçtiği güzergâhlara sahip bulunmaktadır. Jeopolitik alanda, Rusya, petrol endüstrisini geliştirmekle ve bölgedeki enerji ihalelerine kendi şirketlerinin katılımıyla, ekonomik ve politik güvenliğini kuvvetlendirecektir. Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin dağılmasına rağmen, Rusya Federasyonu'nun Hazar Bölgesi ülkeleriyle olan ilişkilerinde petrol ve doğal gaz, en önemli araçlardan birisi olmuştur.

d. Avrupa Birliği:

Üye sayısı 27'ye ulaşan ve yaklaşık 500 milyon nüfuslu AB, aynı zamanda dünyanın en büyük enerji tüketim bölgelerinden biridir. Ortak Dış Politika, Ortak Savunma Politikası ve hatta AB

5 ÜŞÜMEZSOY, Şener-ŞEN, Şamil: a.g.e., s. 166

6 BP: Statistical Review of World Energy, Haziran-2012

7 BP: a.g.r., 2012

8 GOULIEV, Rasul: “Petrol ve Politika”, (Çev. Fatma Feran), Ar Matbaası, İstanbul, 1997 s. 47

9 BP: a.g.r., 2012

10 GOULIEV, Resul: a.g.e., s. 59

11 IEA: World Energy Outlook-2011, <http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/name,4007,en.html>

Anayasası oluşturmaya çalışan birlik, Ortak Enerji Politikası konusunda ise gözle görülür bir ilerleme kaydedememektedir.

Enerji sorunu, Avrupa Birliği ülkeleri açısından oldukça önemlidir. AB, dünya enerji ithalatında ilk sırayı almaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinin en fazla dışa bağımlılık yaşadığı enerji kaynağı, toplam tüketiminin % 76'sını ithalatla sağladığı petroldür.

Enerji alanındaki sıkıntılara rağmen AB, Hazar Havzası'nda çok aktif değildir. Ancak son dönemde kaynak çeşitliliği bağlamında Türkiye'nin Doğu-Batı Enerji Koridoru Stratejisine destek vermektedir.

e. Çin Halk Cumhuriyeti:

Çin, büyüyen ekonomik gücünü nüfus ve coğrafyasının sağladığı güç ile de birleştirerek, 21. yüzyılda süper güç olmaya çalışmaktadır. Çin, bir dünya devleti olabilmek için Rusya ve İran ile geliştirdiği stratejik ortaklığın yanı sıra, dünyanın çeşitli bölgeleri ile ticari ilişkilerini geliştirmekte ve bölgesel projelerin yapımına da talip olmaktadır.

Çin'in belirtilen hedefleri doğrultusunda ihmal etmeyeceği bir husus elbette ki enerji kaynaklarına sahip olmaktır. Bu sebeple Çin, petrol ve doğal gaz konusunda dünya gündemine gelmiş olan Kafkasya ve Türkistan ülkelerine yönelmiştir. Buralardaki enerji ihalelerinden önemli paylar elde etmeye başlayan Çin, Kazakistan'dan petrol, Türkmenistan'dan ise doğal gaz almak için çeşitli anlaşmalar imzalamıştır. Ayrıca Rusya'dan da petrol ve doğal gaz alma girişimlerinin olduğu bilinmektedir.

Çin, ekonomisinin hızlı gelişmesinden dolayı ortaya çıkan petrol ve doğal gaz açığının (Son yıllarda Japonya'dan sonra ikinci büyük petrol ithalatçısı konumuna yükseldi) çoğunu İrandan temin etmektedir¹². Enerji sıkıntısı ile karşı karşıya kalması beklenen Çin, İran ve Kazakistan petrolü ile Türkmenistan'ın gazına bağımlılığı her geçen gün daha da artacaktır.

Daha önce de belirtildiği gibi, Çin'in enerji ihtiyacı her yıl büyük oranda artmaktadır. Bu durumu şu değerler ile ortaya koyabiliriz: ÇHC'nin 2009 yılında petrol üretimi 189,5 milyon ton olmuş, 2011 yılı sonu itibarıyla de 203,6 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Bu üretim değeri artarak devam etmektedir. Ancak Çin'in petrol ihtiyacı çok artmıştır ve her yıl % 4'lük hız ile ilerlemektedir. Bu gidişle önümüzdeki yıllarda Çin'in petrol ithalatı, petrol tüketiminin % 40'ına ulaşacaktır¹³.

Son zamanlarda, Hazar Havzası enerji kaynaklarının Çin'e güvenli ve istikrarlı bir şekilde ulaşabilmesi için enerji nakil hatları projeleri de sık sık gündeme gelmektedir (Bu konuda Kazakistan ve Türkmenistan ile Çin'in yaptığı enerji anlaşmaları mevcuttur).

f. Büyük Petrol Şirketleri:

Petrol üretim ve pazarlanmasını denetleyen ilk büyük şirket, 1870'de bir milyon dolar sermaye ile kurulan "Standart Oil" şirkettir. Bu şirket, zamanla güçlenerek dünyanın çok çeşitli

12 EKREM, Nuraniye: "Çin-İran İlişkileri ve Çin'in İran'a Yönelik Enerji Politikası", Stratejik Analiz Dergisi, Cilt 1, Sayı 7, 2000, s. 48

13 BP: Statistical Review of World Energy, Haziran 2012

21. Yüzyıl Enerji Savaşlarında Türk Cumhuriyetleri'nin Yeri ve Önemi

bölgelerinde petrol rezervlerini kontrol eder duruma gelmiştir. 1890 yılına gelindiğinde dünya tekeli konumuna geldiği bilinmektedir¹⁴. 19. yüzyıl sonlarında ise Avrupa, Rusya ve Uzak Doğu pazarlarını denetleyecek düzeye gelmiştir.

Standart Oil Şirketi'nin parçalanması ile "Yedi Kızkardeş" adı verilen yeni şirketler ortaya çıkmıştır (Günümüzde ise "Beş Kızkardeş"¹⁵ adı verilen Amerikan şirketlerinin etkili olduğunu görmekteyiz). Daha sonraları, Uzak Doğu pazarları üzerinde Standart Oil ile rekabet eden Royal Dutch Şirketi'nin sektörde yerini aldığını bilmekteyiz. Söz konusu şirket, 1907'de "Shell" ile birleşmiş¹⁶ ve bu birleşme ile rekabet ortamı daha fazla kızışmıştır.

1920'lere gelindiğinde adı geçen dev petrol şirketleri, petrolün üretim ve pazarlanmasının büyük bir kısmını ellerinde bulunduruyorlardı (Günümüzde petrol şirketlerinin, petrol sahalarındaki üretimin % 50'den fazlasına ve rezervlerin de % 60'tan fazlasına sahip oldukları bilinen bir gerçektir). Birinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle, Avrupalı şirketler gibi Amerikalı şirketler de kendi ülkelerinin dışında yeni petrol kaynaklarına ihtiyaç duyunca, petrol şirketlerinin rekabet ortamına devletler de girmeye başlamıştır. Devletlerin bu acımasız rekabette yer alması, kanlı savaşları da beraberinde getirmiştir.

1950'den sonraki dönemde ise petrol üzerinde bir imtiyazlar sistemi kurulmuş ve sömürgecilik dönemini aratmayacak bir tekellilik dönemi başlamış oldu. Bu durum, 21. yüzyılda da aynen devam etmektedir. Yani dünyadaki hidrokarbon rezervlerinin tespitinde ve çıkarılan kaynakların pazarlara naklinde yine dev şirketler söz sahibidirler.

Diğer yandan, petrol sektörü, nitelik itibariyle sermaye yoğun ve büyük ölçeklidir. Bundan dolayı petrol sanayiinde çalışan firmalar, büyük bir ekonomik güç oluşturmakta, ulusal ve uluslararası düzeyde strateji uygulayabilme imkânına sahip bulunmaktadırlar.

Enerjinin paylaşım savaşını veren petrol şirketlerinin güçleri, dünyanın petrol açısından önem arz eden tüm bölgelerinde ellerinde tuttıkları rezervlerle ve yatırımlarından elde ettikleri milyarlarca dolarlık karlarla da ölçülmektedir. Elde ettikleri rezervlerin miktarı, enerji kaynaklarının ne zaman üretileceği ve pazarlara taşınacağı da dev şirketlerin tasarrufundadır.

Bazı şirketlerin sermayeleri, dünya devletlerinin çoğunun yıllık gelirlerinden bile fazla durumdadır. Yıllık ciroları onlarca milyar doları bulmaktadır. Hatta bazı şirketlerin açıklamalarına göre 2011 yılı karları şu şekildedir: Chevron 26,9 milyar dolar, BP 25,7 milyar dolar ve Royal Dutch/Shell de 30,92 milyar dolar¹⁷. Bu yüzden, buldukları devletlerin dış politikalarında çok etkili oldukları gibi, dünya siyasetine de ekonomisine de az veya çok yön verebilmişlerdir. Bu gün de durum değişmemiştir.

Dünyanın en büyük ilk 20 şirketinin 7 tanesini petrol şirketlerinin oluşturması, uluslararası ilişkilerde ve enerji alanında sürdürülen mücadelenin boyutu hakkında bizlere fikir vermektedir¹⁸.

14 GÜREL, Şükrü Sina: "Orta Doğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri", AÜ SBF Y. No. 43, Ank., 1995, s. 36-37

15 ÜŞÜMEZSOY, Şener-ŞEN, Şamil: "Petrol Düzeni ve Körfez Savaşları", İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 2003, s. 212

16 GÜREL, Şükrü Sina: a.g.e., s. 37-38

17 <http://haberrus.com/economics/2012/03/23/rus-petrol-sirketleri-rekor-kirdi-2011de-45-milyar-dolar-kar-elde-etti.html>

18 YERGİN, Daniel: a.g.e., s. 11

BBC Ajansı kaynaklı bilgilere göre, dünyanın en büyük petrol şirketleri sıralamasında; birinci sırada Exxon-Mobil (sermayesi 315 milyar dolar), ikinci sırada Royal Dutch-Shell (sermayesi 221 milyar dolar), üçüncü BP-Amaco (sermayesi 209 milyar dolar), dördüncü Tatal-Fina Elf (sermayesi 113 milyar dolar), beşinci sırada Chevron-Texaco (90 milyar dolar), altıncı sırada ise ENİ (45 milyar dolar) bulunmaktadır¹⁹.

Şirketlerin gücünü ve büyüklüğünü anlatması açısından Rus şirketi olan Gazprom'u da verebiliriz. Dünyada bilinen doğal gaz rezervlerinin % 23,5'ini ve toplam üretiminin % 25'ini tek başına kontrol eden bu şirket, dünyanın en büyük doğal gaz şirkettir. Ayrıca Rusya'nın doğal gaz rezervlerinin % 70'ini ve üretiminin de % 94'ünü elinde bulundurmaktadır²⁰.

Ayrıca çok uluslu şirketler, enerji konsorsiyumlarından önemli hisseler de elde etmektedirler. Bu durum geçmişte böyleydi, günümüzde de böyledir. Buna örnek olarak Chevron Şirketi'ni verebiliriz. Şirket, Kazakistan'ın dev Tengiz petrol sahasında % 50 ve Azerbaycan'ın Hazar Denizi açıklarındaki petrol sahalarında % 30 hisseye sahip durumdadır²¹. Diğer güçlü şirketlerde de aynı gerçeği görmemiz mümkündür.

Bu arada dünyanın artan enerji tüketimini karşılamak ve kar elde etmek için; Exxon-Mobil, Shell, ChevronTexaco, BP-Amaco, ElfTotal ve diğer enerji şirketleri, yeni kuyular bulmak için, yüzlerce milyar dolarlık yatırım yapmışlardır. Örnek verecek olursak, 1996 ve 1999 arasında 145 petrol şirketi, toplam 410 milyar dolar para harcamışlardır²².

2. Türk Cumhuriyetleri'nin Petrol ve Doğal Gaz Potansiyeli:

Türk devletlerinin yer aldığı Hazar Bölgesi, dünyanın araştırılmamış ve büyük oranda da işletilmemiş son enerji bölgelerinden biridir. Dolayısıyla bu bölgedeki enerji kaynaklarının arama ve geliştirme çalışmalarına açılması, petrol şirketleri arasında büyük bir ilgiye ve rekabete yol açmıştır. Bölgede bulunan hidrokarbon yataklarının potansiyeli hakkında çeşitli kaynaklarda değişik oranlarda rakamlar göze çarpmaktadır.

a. Petrol Rezerv ve Üretim Durumu:

BP'nin 2011 yılı verilerine göre "Hazar Dörtlüsü" olarak da bilinen Türk devletlerinin ispatlanmış toplam petrol rezervleri 38,2 milyar varildir. Bu değer, dünyadaki toplam petrol rezervlerinin % 2,2'sinden biraz fazla bir orana tekabül etmektedir. Başka bir ifadeyle, BP'nin verilerine göre, Kazakistan'ın petrol rezervinin 30 milyar varil, Azerbaycan'ın petrol rezervlerinin 7 milyar varil olduğu göz önüne alınırsa, bölgedeki enerjinin boyutları kendiliğinde ortaya çıkacaktır²³ (Tablo 1).

19 KESİKBAYEV, Askhat: "Kazakistan'ın Ekonomik Kalkınmasında Petrol Kaynaklarını Kullanma Stratejileri", Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, SBE, Eskişehir, 2001, s. 51

20 CAFERSOY, Nazım: "Enerji Diplomasisi: Rus Dış Politikasında Stratejik Araç Değişimi", Stratejik Analiz D., Aralık-2000, s. 53

21 <http://www.turkatak.com.tr>, "Hazar Boru Hattı Artık Hayal Değil", The Economist Dergisi'nin 10.03.2001 Tarihli Sayısında Yayınlanan Makalenin Türkçesi, s. 2

22 <http://www.sonsaniye.net>, "Petrol Savaşının İçyüzü", 06.08.2004

23 BP: Statistical Review of World Energy, Haziran 2012

21. Yüzyıl Enerji Savaşlarında Türk Cumhuriyetleri'nin Yeri ve Önemi

TABLO 1: BP Verilerine Göre Türk Cumhuriyetleri'nin Petrol Rezervleri²⁴.

ÜLKELER	BP'nin 2011 Verileri (Milyar Varil)	Dünya Toplamı İçindeki Payı (%)
AZERBAYCAN	7	0,4
KAZAKİSTAN	30	1,8
TÜRKMENİSTAN	0,6	*
ÖZBEKİSTAN	0,6	*
TOPLAM	38.2	2,2

* % 0,05'ten daha az olan ülkeler. (1 ton=7,33 varil)

Bu arada, Hazar'a kıyısı olan bölgedeki bütün devletleri birlikte değerlendirecek olursak (Rusya ve İran'ın Hazar kıyıları da dahil edilirse) petrol rezervlerinin çok yüksek oranlarda seyrettiği yine aynı kaynaklarda belirtilmektedir. Uzmanlar, Hazar Havzası'nın ispatlanmış petrol rezervleri toplamının 277,6 milyar varil olduğuna inanmaktadır. Bu değer, dünya rezervlerinin % 16,6'sına karşılık gelmektedir²⁵. Bu rakamlar, ABD Ulusal Güvenlik Danışmanları'ndan Rosemarie Forsythe'in çalışmasında, olası ve ispatlanmış petrol rezervleri toplamı olarak belirttiği 200 milyar varil rakamı ile paralellik arz etmektedir²⁶.

Diğer bazı kaynaklarda ise Hazar Bölgesi'nde tahminen 40 milyar varillik petrol rezervi vardır. Bölgedeki devletlerin petrol rezervlerinin büyük kısmı henüz geliştirilememiş ve bölgenin önemli bir kısmında dahi rezerv tespiti halen yapılmamıştır. Bu yüzden, önümüzdeki yıllarda sürdürülecek araştırmalar sonucunda keşfedilecek yeni enerji yatakları ile bu rakamın 100 ile 200 milyar varil civarında bir seviyeye çıkması beklenmektedir²⁷.

Ayrıca Hazar Bölgesi'nin kaynakları konusunda araştırmacılar tarafından telaffuz edilen en düşük rakam bile ABD topraklarındaki (22 milyar varil) ve Kuzey Denizi'ndeki (17 milyar varil) ispatlanmış petrol rezervlerinin büyüklüğü ile yarışabilir. Başka bir ifadeyle, Hazar'ın rezervlerinin Basra Bölgesi'ndeki rezervlerin dörtte birine eşdeğer olduğu bilinmektedir²⁸.

Öte yandan, ham petrol üretimi açısından bakıldığında Türk devletlerinin 2011 yılı üretimlerinin toplamda 142,3 milyon ton olarak gerçekleştiği belirtilmektedir²⁹. Bu arada, Uluslararası Enerji Ajansı'nın iyimser senaryosuna göre, Hazar Bölgesi toplam ham petrol üretimi 2020 yılında 308 milyon ton seviyesine çıkacaktır. Üretim artışına paralel olarak, bölgenin ham petrol ihracatının da hızla artarak 2020 yılında 180 milyon ton civarına ulaşması beklenmektedir³⁰.

24 BP: a.g.r., 2012

25 BP: a.g.r., 2012

26 PAMİR, Necdet: "Hazar Bölgesi'nde Enerji Politikaları: Avrupa'nın ve ABD'nin Konseptleri" Semp. Bild., Ank., 13-14 Kasım 2000

27 OGAN, Sinan: "Hazar'da Tehlikeli Oyunlar: Statü Sorunu, Paylaşılmalı Kaynaklar ve Silahlanma Yarışı", Avrasya Dosyası, Cilt 7, Sayı 2, Yaz-2001, s. 155

28 PARLAR, Suat: "Barbarlığın Kaynağı PETROL", Anka Yay. İst. 2003, s. 619

29 BP: a.g.r., 2012

30 PAMİR, Necdet: a.g.b., s. 2

Batılı uzmanların görüşlerine göre, 2015 yılında Hazar Denizi'nden üretilen petrol miktarı, 1990'ların sonunda Kuzey Denizi'nden üretilen petrol miktarına ulaşacaktır. Dolayısıyla Hazar Bölgesi, gelecekte büyük petrol üretim merkezlerinden birisi olacaktır.

b. Doğal Gaz Rezerv ve Üretim Durumu:

BP'nin 2011 verilerine göre "Hazar Dörtlüsü" adını verdiğimiz Türk Cumhuriyetleri'nin ispatlanmış toplam doğal gaz rezervleri 1026,7 tcf'dir. Bu da, dünya toplam doğal gaz rezervlerinin % 14'ünü oluşturur³¹. Aşağıda BP'nin 2011 verilerine göre Türk Cumhuriyetleri'nin ispatlanmış doğal gaz rezervleri verilmiştir (Tablo 2).

TABLO 2: BP Verilerine Göre Türk Cumhuriyetleri'nin Doğal Gaz Rezervleri³².

ÜLKELER	BP'nin 2011 Verileri (tcf)	Dünya Toplamı İçindeki Payı (%)
AZERBAYCAN	44,9	0,6
KAZAKİSTAN	66,4	0,9
TÜRKMENİSTAN	858,8	11,7
ÖZBEKİSTAN	56,6	0,8
TOPLAM	1026,7	14

NOT: Tcf (Trilyon Kübik Fit) Doğal Gaz Sektöründe Kullanılan Bir Birimdir. (1 m3 =35,31kübik fit)

BP'nin verilerini ülkeler bazında belirtecek olursak; Kazakistan'ın doğal gaz rezervinin 66,4 tcf, Türkmenistan'ın doğal gaz rezervinin 858,8 tcf, Azerbaycan'ın 44,9 tcf ve Özbekistan'ın doğal gaz rezervinin ise 56,6 tcf olduğu göz önüne alınırsa, bölgenin cazibesinin boyutları kendiliğinde ortaya çıkacaktır. Ayrıca Hazar'a kıyısı olan bölgedeki bütün devletleri birlikte değerlendirecek olursak (Rusya Federasyonu ve İran'ın Hazar kıyıları da dahil edilirse) doğal gaz rezervlerinin çok yüksek oranlarda seyrettiği yine aynı kaynaklarda belirtilmektedir.

Uzmanlar, Hazar Havzası'nın ispatlanmış doğal gaz rezervleri toplamının 3770,3 tcf olduğuna inanmaktadır. Bu değer ise dünya rezervlerinin % 51,3'üne karşılık gelmektedir³³. Bu durumda, Hazar Havzası ispatlanmış doğal gaz rezervini küçümsemek gerçekçi olmayacaktır.

Doğal gaz üretimi açısından bakıldığında Türk devletlerinin, aynı kaynakta, 2011 yılı üretimlerinin toplamda 150,6 milyar m3 olarak gerçekleştiği belirtilmektedir. Türk devletlerinin ihraç potansiyellerinin ise 2020 yılı için iyimser senaryoda 120 milyar m3, kötümser senaryoda ise 115,9 milyar m3 olacağı öngörülmektedir³⁴.

3. Kafkasya ve Türkistan Enerji Kaynakları ve Uluslararası Rekabet:

Günümüz dünyasında enerji üretimi ve tüketimi halen büyük ölçüde petrol, doğal gaz ve kömür gibi fosil yakıtlara dayalıdır ve bu durumun yakın gelecekte de süreceği öngörülmektedir.

31 BP: Statistical Review of World Energy, Haziran 2012

32 BP: a.g.r., 2012

33 BP: a.g.r., 2012

34 BP: a.g.r., 2012-PAMİR, Necdet: a.g.b., s. 2

21. Yüzyıl Enerji Savaşlarında Türk Cumhuriyetleri'nin Yeri ve Önemi

Özellikle petrol ve doğal gazın dünyada belirli bölgelerde yoğunlaşmış olması, bu kaynaklar açısından zengin olan bölgelerin ve buralardaki enerji kaynaklarının kontrolünü son derece önemli hale getirmektedir. Bu durumun temel sebebi ise dünyadaki enerji talebinin sürekli artış eğiliminde olmasıdır.

Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) tarafından gerçekleştirilen geleceğe dönük öngörüler, dünya enerji tüketiminin 2035 yılına kadar, ortalama % 40 oranında artacağını göstermektedir³⁵. Bu nedenle, enerji arz güvenliğinin sağlanmasına büyük önem verilmesi gerektiği uzmanlarca belirtilmektedir.

Bu bağlamda, Birinci Dünya Savaşı içinde Irak petrolünün önemi, İkinci Dünya Savaşı'nda Kafkasya enerji kaynaklarının belirleyiciliği, günümüzdeyse Kafkasya ve Türkistan bölgelerindeki enerji kaynaklarının arz ettiği önem, sürdürülen enerji mücadelesinin önemi ve boyutu hakkında bizlere bazı fikirler vermektedir. Ayrıca yaşanan enerji rekabeti, tüm hızıyla halen devam etmektedir.

Enerji mücadelesini “dünya yüzeyinde cereyan eden mücadelelerin hepsinden daha kanlı bir dram” olarak nitelendiren Araştırmacı-Yazar Antoine ZISCHKA, 1934 yılında yayınladığı “Petrol Savaşının Kirli Tarihi” adlı kitabında “Kan ve petrol birbirine o derece karışmıştır ki ayırt etmeye imkân yoktur”³⁶ demektedir.

Diğer yandan, SSCB'nin dağılmasıyla birlikte uluslararası politikada yaşanan değişiklikler, Avrasya'da önemli gelişmelere ve değişimlere yol açmıştır. Yıllarca SSCB egemenliği altında bulunan Kafkasya ve Türkistan cumhuriyetlerinin, mevcut zenginlikleri ile bağımsızlıklarını kazanmaları, bölgede güç mücadelesinin yaşanmasına neden olmaktadır. Başka bir ifadeyle, süper güçler ile dev şirketler, Kafkasya ve Türkistan bölgelerindeki enerji kaynaklarına ve boru hatları güzergâhlarına egemen olma yarışındadırlar. Söz konusu yarış, dünya hakimiyeti açısından çok önemli olmaktadır.

Dünya hâkimiyeti mücadeleleri genellikle jeopolitik teorilerden çok etkilenmiştir. Tarihsel olarak bakıldığında, ABD'nin de dış politika ve milli güvenlik stratejisini jeopolitik temeller üzerine kurduğu görülmektedir. ABD, 20. yüzyıl sonlarından itibaren bilinen dünya hâkimiyet teorilerinden ayrı olarak, enerji havzaları ile enerji iletim hatlarının kontrolüne dayanan ve aşağıda kısaca değinilen hâkimiyet teorisi geliştirmiştir. Bu yaklaşım, zaman içerisinde küresel mücadelenin ana çerçevesini açıklayan bir teori haline gelmiştir.

Enerji kaynaklarının çoğunluğu Basra ve Hazar havzalarında toplandığından, ülkelerin enerji politikaları da Hazar Havzası-Basra Körfezi ekseninde şekillenmektedir. Başka bir ifadeyle, küresel güçlerin enerji alanındaki mücadeleleri-stratejileri, yeni “kalbgâh”³⁷ Basra Körfezi'ni ve Hazar Havzası'nı kapsayan bir coğrafya üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yani Mckinder'in ünlü “Kara Egemenliği”ni öngören jeopolitik teorisi, günümüzde petrol ve doğal gaza kayan bir enerji hammaddesi değişimine uğramıştır³⁸.

35 International Energy Agency (IEA), World Energy Outlook (WEO), OECD/IEA, Paris, 2010

36 ZISCHKA, Antoine: Petrol Savaşının Kirli Tarihi, Selis Kitapları, İstanbul, 2007, s. 11

37 İLHAN, Suat: “Jeopolitik Duyarlılık”, TTK Basımevi, Ankara, 1989, s. 161-DAVUTOĞLU, Ahmet: “Stratejik Derinlik”, Küre Yayınları, İstanbul, 2001, s. 456

38 YAVUZ, Celalettin: “Avrasya'da Enerji Eksenli Bitmeyen Büyük Oyun”, 2023 Dergisi, Temmuz-2007, Sayı 75, s. 18

Artık çağımızda; “Kalbgâha hâkim olan, dünya enerji kaynaklarına hâkim olur. Enerji kaynaklarına hâkim olan, dünyayı kontrol eder” görüşü kabul görmüş durumdadır. Bu görüşü; “Avrasya enerji kaynaklarına hakim olan, dünyaya hakim olur” şeklinde özetlememiz mümkündür. Ayrıca, Hazar Havzası enerji kaynakları ile yakından ilgilenen ABD’li yazar Garald ROBİNS ise “İpek boru hatlarını kontrol edenin dünyayı da kontrol edeceği”³⁹ tespitinde bulunmuştur.

Bilindiği üzere, yakın çağ tarihi incelendiğinde, enerji kaynaklarına hakim olan devletin dünyaya da hakim olduğu görülmüştür. 21. yüzyılda da durum farklı değildir. Zaten Orta Doğu’da yıllardır süren soğuk ve sıcak savaşların temelinde, enerji kaynaklarına ve enerji nakil hatlarına sahip olma mücadelesinin olduğu herkesçe bilinmektedir. Ayrıca ABD’yi küresel güç yapan, enerji kaynaklarına hükmetmesidir. Diğer süper güçlerin ABD’yi yakalayamamasının nedeni de, enerji kaynaklarına yeterince sahip olamayılarıdır.

Yukarıda bahsedilen teori çerçevesinde ABD, Orta Doğu’da ve Hazar Havzası’nda yoğun olarak bulunan petrol ve doğal gaz rezervleri üzerinde kontrol sağlamaya çalışmaktadır. ABD’nin, enerji kaynaklarının ve nakil hatlarının yoğun olarak bulunduğu coğrafyada, 22 ülkenin sınırlarını değiştirecek olan Büyük Orta Doğu Projesi’ni de “Enerji Hâkimiyeti Teorisi” çerçevesinde analiz etmek mümkündür. Bu bağlamda, Büyük Orta Doğu Projesi’ni, yakın tarihteki Kırmızı Hat’a (Red Line)⁴⁰ benzeten Araştırmacı-Yazar Faruk ARSLAN önemli bir tespitte bulunmuştur. Bu tespit; “ABD’nin “Büyük Orta Doğu Projesi”, satranç tahtasında petrole endeksli akıtılacak kanın haritasını çizmektedir”⁴¹ şeklindedir.

Ayrıca Faruk ARSLAN, yaptığı bu değerlendirmeye “Orta Doğu, Kafkasya ve Türkistan coğrafyaları, petrol uğruna yeni rengârenk demokrasi soslu devrimlere, darbelere, liberal veya kanlı dönüşümlere gebe”⁴² cümlesini de ekleyerek olayın ciddiyetini ortaya koymaktadır. Yani ABD’nin petrol çıkarlarını korumak için gerektiğinde silahlı güçlerini kullanmaktan kaçınmayacağını, 1991’deki Körfez Savaşı’nda açık bir biçimde kanıtlamış olduğu gibi, 2003 yılındaki Irak işgali de bu gerçeği fazlasıyla desteklemektedir.

Sözü edilen silahlı müdahalelerin gerçek nedenini çoğunlukla yetkililerin bile ağızlarından duymamız mümkündür. Zira ABD eski başkanı George W. BUSH’un 1991 Körfez Krizi’nden sonra söylediği “Orta Doğu petrolleri, ancak dost ellerde bulunduğu takdirde özgür dünya ülkelerine güven içerisinde akması mümkün olacaktır”⁴³ sözü çok anlamlıdır.

Batılı bir araştırmacı da konuyla ilgili olarak; “İran-İrak savaşını (1980-1988) başlatan ve

39 YAVUZ, Celalettin: a.g.m., s. 19-25

40 31 Temmuz 1928 tarihinde, Turkish Petroleum Company (TPC) şirketinin tüm ortakları tarafından, S. Gülbenkyan aracılığıyla Kırmızı Hat (Red Line) Anlaşması imzalanmış. S. Gülbenkyan’ın kırmızı kalemlerle belirlediği çok geniş bir petrol coğrafyasının (güneyde Aden Körfezi’nden, kuzeyde İstanbul’a kadar uzanan, yani Arap Yarımadası’nın neredeyse tamamını kapsayan bir alan), Osmanlı İmparatorluğu toprakları olarak kabul edilmesi ve bu sınırların TPC ortaklarıncı da benimsenmesidir. Anlaşma uyarınca, hiçbir şirket diğer ortakların izni olmaksızın eski Osmanlı İmparatorluğu topraklarında keşfedilecek petrol yataklarını işletemeyecekti.

41 ARSLAN, Faruk: “Orta Doğu’dan Kafkasya’ya Türkistan’a PETROL SATRANCI”, www.farukarslan.com/?page_id=490, 12.09.2012, s. 2-3

42 ARSLAN, Faruk: a.g.e., s. 3

43 KOCAOĞLU, Mehmet: a.g.e., s. 41

21. Yüzyıl Enerji Savaşlarında Türk Cumhuriyetleri'nin Yeri ve Önemi

1990'da Kuveyt'e ve sonra da ABD tarafından başı çekilen kuvvetlerin Irak üzerine yaptığı 2003 yılındaki saldırıya kadar, bütün bunların hepsi daha fazla petrol ele geçirmek için yapılmış teşebbüslerdi"⁴⁴ şeklinde tespitte bulunmuştur.

Bu verilen tespitlerle ilgili olarak Prof. Dr. Özcan YENİÇERİ şu değerlendirmelerde bulunmaktadır: "ABD, Irak'ı ilk kez kan gölüne çeviren savaşı başlattığında şunu açıkça ortaya koymuştur ki, bu gün petrol, modern dünyaya can veren kan değerinde ve Washington bu kanın güvenle akışını sağlamak için gereken her şeyi yapmaya kararlıdır. Bu bağlamda, Irak'ın hedef olmasında, Suudi Arabistan'dan sonra en çok petrol rezervine sahip ülke olması önemli bir rol oynamıştır"⁴⁵.

Öte yandan, Türk Cumhuriyetleri'nde petrol ve doğal gaz rezervlerinin dünyada üçüncü sırada yer alacak bir potansiyelde olması nedeniyle, "yeni büyük oyun"da Hazar Denizi'ne kıyısı olan bu ülkeler de yer almışlardır. Kafkaslar ve Türkistan'da bulunan zengin petrol yatakları, daha önce verilen rakamlara göre, bu gün için çok zaruri veya vazgeçilmez olmamakla birlikte, önümüzdeki yıllarda Kuzey Denizi ve Kuzey Amerika'da petrol üretiminin azalmaya başlaması ile birlikte dünya enerji dengesinde önemli bir yere oturacaktır. O zaman Hazar Bölgesi petroleri dünya ekonomisi için gerçekten önemli bir yere sahip olacaktır.

Yukarda da belirtilen bölgelerdeki enerjinin azalmasına veya bitmesine gerek kalmadan Hazar Havzası, uluslararası düzeyde bir imtiyaz mücadelesinin yaşandığı rekabet alanına dönüştü. Büyük enerji şirketleri ile dünyanın yükselen ekonomileri yanında bölge ülkeleri, enerjideki pastadan pay alabilmek için bölgeye hücum ederek, oynanan büyük ve karmaşık oyunda yerlerini aldılar.

Bu arada, yerli ve yabancı bazı yetkililer ve konunun uzmanları tarafından Hazar Havzası'nın önemi de şu şekilde anlatılmaktadır: ABD Başkan Yardımcısı Dick CHENNEY 1998'de HALLİBURTON'u (ABD'de Bulunan Büyük Bir Şirket) temsilen katıldığı Kazakistan'da petrol şirketlerinin düzenlediği bir konferansta "Tarihin hiçbir döneminde Hazar Bölgesi kadar, bir anda, böylesi bir stratejik öneme sahip olan toprak parçası hatırlamıyorum"⁴⁶ diye sözlerine başlayarak, bölgenin önemini ortaya koymuştur.

ABD başkanlarına danışmanlık yapan strateji uzmanı Zbigniew BRZEŹINSKI'nin 1997 yılında yayımlanan "Büyük Satranç Tahtası" isimli kitabında, Hazar Havzası'nın kaynakları, "ABD'nin yeni Avrasya stratejisi içerisinde öncelikli bir alan" olarak ele alınmıştır⁴⁷. Bölgeyle ilgili olarak Z. BRZEŹINSKI'nin şu sözü de çok dikkat çekicidir: "Hazar kaynakları; tarihsel iddialar ile yayılmacı özlemleri yeniden canlandıran ve uluslararası rekabeti kızıştıran hedefleri temsil etmektedir"⁴⁸.

Zaten, ABD'nin Kafkasya ve Türkistan ülkelerinde yer alan askeri üsleri, bölgenin önemini ve burada oynanan enerji oyununun büyüklüğünü bizlere anlatmaktadır. Afganistan merkez

44 STERN, Andy: Dünden Bugüne PETROL SAVAŞLARI, Neden Kitap Yayınları, İstanbul, 2011, s. 10

45 YENİÇERİ, Özcan: Bugünden Yarına Türk Dünyası'na Stratejik Bakış, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 224-225

46 ÖZALP, Necdet: "Büyük Oyunda Hazar Enerji Kaynaklarının Önemi ve Konumu", Panorama Dergisi, Şubat-2004, s. 3

47 BRZEŹINSKI, Zbigniew: "Büyük Satranç Tahtası", Sabah Kitapları Dizisi, İst. 1998, s.72

48 BRZEŹINSKI, Zbigniew: a.g.e., s. 73

olmak üzere Türkistan'a yayılan Amerikan askeri varlığının yarattığı gerilim ile Hazar'ın ve bölge ülkelerinin enerji kaynakları üzerindeki paylaşım mücadelesi, tehlikeli bir biçimde iç içe geçmiş ve karışık bir hal almıştır. İki bölgede de yakın dönemde yaşanan acı olaylar (Çeçenistan işgali, Karabağ ve G. Osetya savaşları, Oş Olayları ve bazı önemli suikastlar) ancak buralarda sürdürülen enerji savaşları ile açıklanabilir. Yani küresel enerji hâkimiyetindeki son adres, Türk devletlerinin de yer aldığı Hazar coğrafyası olmuştur.

Son olarak, bölge devletlerinin sahip oldukları enerjinin dünya pazarlarına ulaştırılabilmesi için son yıllarda çeşitli boru hatları gündeme gelmiştir. Bunlardan bir kısmının inşaatına başlanmış olup, bir kısmı ise halen proje aşamasındadır.

SONUÇ

Petrol, kömürün yerine geçtiğinden bu yana, insanlık tarihinde görülmemiş çok kanlı savaşlara neden olmuştur. Bu yüzden, kanla beslenen enerji endüstrisinin ardında yatan çarpık ilişkileri iyi anlamak ve bu doğrultuda tedbirler almak gerekmektedir.

Hazar Denizi'ne kıyısı olan Türk cumhuriyetleri, sahip oldukları zengin enerji kaynakları ve uluslararası ticaret açısından yeni ve geniş bir pazar olmaları nedeniyle büyük devletlerin ve komşu ülkelerin ilgi odağı haline geldiler. Ancak son yıllarda bölgede yaşanan gelişmeler, Kafkasya ve Türkistan'ın kaderinin enerji kaynaklarına endekslendiğini göstermektedir.

Yeni yüzyılın önemli enerji üretim merkezlerinden biri olmaya aday olan Türk Cumhuriyetleri, ham petrol ve doğal gaz üretim ve ihraç potansiyeli açısından çok dikkat çekmektedirler. Küresel şirketlerin, bölgedeki devletlerle onlarca milyar dolarlık enerji antlaşmaları yapmış olmaları, Türk devletlerinin önemini ortaya koymaktadır. Fakat Hazar Denizi'nin statüsünün hala belirlenememiş olması, özellikle Hazar'ın doğusunda gerçekleştirilecek projelerde önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Zaman içerisinde Kafkasya ve Türkistan bölgelerini kapsayan bir "Hazar Enerji Birliği" kurulmalıdır. Çünkü Hazar Bölgesi'ndeki ülkelerin kendi aralarında enerji birliğini gerçekleştirmeleri, mevcut enerji kaynaklarını daha etkin kullanmalarını sağlayarak, bölge içi ticaretin gelişmesine ve daha geniş piyasalar için üretimlerini arttırmalarını sağlamaya yardımcı olarak ülkelerin ekonomik gelişmişliğinin artmasına yardımcı olacaktır.

21. Yüzyıl Enerji Savaşlarında Türk Cumhuriyetleri'nin Yeri ve Önemi

KAYNAKÇA

- ARSLAN, Faruk: “Orta Doğu’dan Kafkasya’ya Türkistan’a PETROL SATRANCI”, www.farukarslan.com/?page_id=490, 12.09.2012
- BAĞCI, Suat: “Petrol ve Doğal Gazın Dünyadaki ve Türkiye’deki Durumu”, http://www.e-aso.org.tr/asobulten/büyüteç, 08.07.2002
- BP: Statistical Review of World Energy, Haziran-2012
- BRZEZİNSKİ, Zbigniew: “Büyük Satranç Tahtası”, Sabah Kitapları Dizisi, İstanbul, 1998
- CAFERSOY, Nazım: “Enerji Diplomasisi: Rus Dış Politikasında Stratejik Araç Değişimi”, Stratejik Analiz D., Cilt 1, Sayı 8, Aralık-2000
- DAVUTOĞLU, Ahmet: “Stratejik Derinlik”, Küre Yayınları, İstanbul, 2001
- EIA: World Proved Reserves of Oil and Natural Gas, Most Recent Estimates, 03.03.2009, http://www.eia.doe.gov/emeu/international/reserves.html, erişim, 02.06.2009
- EKREM, Nuraniye: “Çin-İran İlişkileri ve Çin’in İran’a Yönelik Enerji Politikası”, Stratejik Analiz D., Sayı 7, 2000, s. 48
- GOULİEV, Rasul: “Petrol ve Politika”, (Çev. Fatma Feran), Ar Matbaası, İstanbul, 1997
- GÜREL, Şükrü Sina: “Orta Doğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri”, AÜ SBF Yay. No. 43, Ankara, 1995
- İLHAN, Suat: Jeopolitik duyarlılık, TTK Basımevi, Ankara, 1989
- KESİKBAYEV, Askhat: “Kazakistan’ın Ekonomik Kalkınmasında Petrol Kaynaklarını Kullanma Stratejileri”, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, SBE, Eskişehir, 2001
- KOCAOĞLU, Mehmet: “Petro-Strateji”, Türkeli Yayınları, 1996
- KÜLEBİ, Ali: “ABD’nin Petro-stratejisi”, www.tusam.net/makaleler/asp/html, 22.08.2005
- OGAN, Sinan: “Hazar’da Tehlikeli Oyunlar: Statü Sorunu, Paylaşılmayan Kaynaklar ve Silahlanma Yarıışı”, Avrasya Dosyası, Cilt 7, Sayı 2, Yaz-2001
- ÖZALP, Necdet: “Büyük Oyunda Hazar Enerji Kaynaklarının Önemi ve Konumu”, Panorama Dergisi, Şubat-2004
- PALA, Cenk: “21. Yüzyıl Dünya Enerji Dengesinde Petrol ve Doğal Gazın Yeri ve Önemi”, Avrasya Dosyası, Bahar-2003, Cilt 9, Sayı 1
- PAMİR, Necdet: “Hazar Bölgesi’nde Enerji Politikaları: Avrupa’nın ve ABD’nin Konseptleri” Semp. Bild., Ankara, 13-14 Kasım 2000
- PAMİR, A. Necdet: “Kafkaslar ve Hazar Havzası’ndaki Ülkelerin Enerji Kaynaklarının Türkiye’nin Enerji Güvenliğine Etkileri”, Türkiye’nin Çevresindeki Gelişmeler ve Türkiye’nin Güvenlik Politikalarına Etkileri Sempozyumu, Harp Akademileri, İstanbul, 2006

-
- PARLAR, Suat: “Barbarlığın Kaynağı PETROL”, Anka Yayınları, İstanbul, 2003
  - SEVİM, Cenk: “Geçmişten Günümüze Enerji Güvenliği Ve Paradigma Değişimleri”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı 13, 2009, s. 93-105
  - STERN, Andy: “Dünden Bugüne PETROL SAVAŞLARI”, Neden Kitap Yayınları, İstanbul, 2011
  - ÜŞÜMEZSOY, Şener-ŞEN, Şamil: “Petrol Düzeni ve Körfez Savaşları”, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 2003
  - ÜŞÜMEZSOY, Şener: “Türk Süperetnosu, Dünya Sistemi ve Turan Petrolleri”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Dergisi, Ocak-Şubat-Mart-2007, Sayı 1, s. 146-147
  - YAVUZ, Celalettin: “Avrasya’da Enerji Eksenli Bitmeyen Büyük Oyun”, 2023 Dergisi, Temmuz-2007, Sayı 75, s. 12-18
  - YAVUZ, Celalettin: “Avrasya Jeopolitiğinde Merkez Kayması: Türklerin Enerji Kaynakları İçin Büyük Oyunlar”, 2023 Dergisi, Sayı 66, Ekim-2006, s.12-23
  - YENİÇERİ, Özcan: “Bugünden Yarına Türk Dünyası’na Stratejik Bakış”, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2008
  - YERGİN, Daniel: “Petrol: Para Güç Çatışmasının Epik Öyküsü”, (Çev. K. Tuncay), T. İş Bankası Y., Ankara, 1995
  - YÜCE, Çağrı Kürşat: “Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele”, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2006
  - ZISCHKA, Antoine: “Petrol Savaşının Kirli Tarihi”, Selis Kitapları, İstanbul, 2007